

A szív a Biblia Hebraicában és a Talmudban¹

The Heart in the Hebrew Bible and the Talmud

Szécsi József dr.

OR-ZSE. Keresztény-Zsidó Társaság főtktára

drszecsi.jozsef@gmail.com

Initially submitted March. 25, 2019; accepted for publication Apr. 28, 2019

Abstract

The heart is Hebrew in masculine *lév*, in plural, *libbot*; in feminine *léváv*, in plural: *levavót*. Relevant words of the Bible are only occasionally concerning the heart by definition. However, it is not realised by many translators of the Bible or they simply misinterpret the contexts. This study explores the real use of heart in the Hebrew Bible and the Talmud.

Kulcsszavak: Szív, értelmezés, Biblia, héber, Talmud

Keywords: Heart, Interpretation, Bible, Hebrew, Talmud

A szív héberül hímnemben: *lév*, többes számban: *libbót*; nőnemben: *léváv*, többes száma: *levavót*. A Biblia, vonatkozó szavai csak estenként tartalmazzák a szív szó jelentését. Ezt azonban igen sok bibliafordító vagy nem veszi figyelembe, vagy nem érti a szövegeket.

I. A szív a Bibliában

1. A *lév* és a *léváv* kifejezések szorosán vett anatómiai jelentései a Bibliában, melyek nem hordozzák a szív jelentését
 - a. A *lév* – *léváv* szó „kebel-mell”- értelmű bibliai jelentése

A Náhum 2,8 (7)-ben² a *léváv* szó nem szívet, hanem keblet jelent, és helyes az a fordítás, hogy a nők a „mellüket verik”. Ugyanígy biztos a *lév* szó kebel jelentése is az Exodus 28,29–30-ban³ is (három alkalommal). A 2Sámuel 18,14–15⁴-ben ugyanígy, mivel csak Joáb⁵ tíz szolgájának támadása végez igazából Absalonnal az után, hogy vezérük három dárdát szegez az áldozat „*lév*”-jébe. Tehát ezeket a

¹ Elhangzott Magyar Kardiológusok Társaságának Konferenciáján - Budapest, 2009. szeptember 25.

² Náhum 2,8: „A királynőt fogolyként hurcolják el, szolgálói keseregnek, mint nyögő galambok, és mellüket („szív”) verik.”

³ Exodus 28,29-30: „(29) Hordozza Áron Izráel fiainak a neveit a mellén („szív”) a döntések közlésére való hősenen, amikor bemegy a szentélybe. Állandó emlékeztető legyen ez az ÚR színe előtt! (30) Azután tedd a döntések közlésére való hősenba az úrimot és tummímot! Legyenek azok Áron mellén („szív”), amikor bemegy az ÚR elé. Hordozza Áron mindig a mellén („szív”) a döntéseket, amelyeket Isten színe előtt fog adni Izráel fiainak!”

⁴ 2Sámuel 18,14-15: „(14) Jóáb ezt mondta: Mit vesztegetem veled az időt? És három dárdát kapva a kezébe, beledöfte Absalon mellébe („szív”), mert még életben volt a tölgyfán. (15) Azután körülfogta Absolont Jóáb tíz fegyverhordozó legénye, levágták és megölték.”

⁵ Jóáb Cerújának, Dávid nővérének a fia. Jóáb Salamon megkoronázása után is Adónijjával rokonszenvezett. Amikor Adónijjá feleségül kérte a súnemi Abiságot, s ezért meg kellett halnia, Jóáb az oltárhoz menekült. Ott szúrta le Salamon parancsára Benája, aki az utóda lett.

dárdákat nem a szívébe szúrta, hanem a mellkasába. Kissé hasonló ehhez a 2Királyok 9,23–24⁶ szövege. Jórám (vagy Jehóráam - Júda királya i.e 848-841) megpróbál menekülni Jéhu (Izrael királya i.e. 841-814) elől a szekeren, de egy nyíl Jéhu íjából eléri és eltalálja őt „karjai között”. A korabeli asszír domborműveken látható, hogy a harci kocsi padlózata olyan alacsony volt, hogy a kocsit vezetőnek vízszintesen ki kellett tárnia karjait, mint amikor Jórám itt (2Királyok 9,23) kezében tartotta a gyeplőket. Ehhez jön az, hogy a harci szekér padlózata egy szinten volt a támadóval (Jezeél síksága⁷), és Jehu csak kis távolságra volt Jórámtól. A 2Királyok 9,24 szövegének „vá-jéce há-chéci mi-libbó” szavainak szó szerinti fordítása így hangzik: „és a nyíl kijött a mellkasából”. Valószínűleg a Jeremiás 17,1⁸ szövege egy másik példa erre. A „lév”-nek ez a jelentése mindazonáltal nem szorítkozik a bibliai héberre (ld. Szótá 1,5; Mákkót 3,12). A „cháce” (mell) szót arám megfelelőjétől eltérően, úgy tűnik, hogy csak az állatokkal kapcsolatban használták addig, amíg a héber élő nyelv volt.

b. A lév szó „torok- értelmű” bibliai jelentése

A „lév” az Izajás 33,18-ban,⁹ a Zsoltár 19,15¹⁰ és 49,4-ben,¹¹ a Jób 8,10-ben¹² és az Prédikátor 5,1-ben¹³ a „torok” értelmében fordul elő. Valójában a „lév” a helyes szó a „torok”-ra a bibliai héberben, a „garon” csak akkor helyettesíti, ha a „lév” félreérthető lehet. Így a „lo jehgu be-libbám” nem azt jelentheti Ózeásnál, hogy „nem tudnak torkukból hangokat kiadni”, hanem hogy „nem beszélnek őszintén” (Ózeás 7,14¹⁴).

2, A „lév” szó bibliai előfordulásai, melyek a szívet is jelentik

Ahol a „lév” szó egyértelműen olyanra is utal, ami a test belső üregeiben van, de ebben az esetben sem jelenti mindig kifejezetten a szívet. Biztosan szívet jelent amikor a „vesékkal” van párhuzamba állítva

⁶ 2Királyok 9,23-24: „(23) Ekkor Jórám megfordult, futásnak eredt, és odakiáltotta Ahazjának: Árulás, Ahazjá! (24) Jéhu azonban kezébe kapta az íját, és meglötte Jórámot a lapockái között úgy, hogy a nyíl a mellén („szív”) ment keresztül, és ő összerogyott a harci kocsiján.”

⁷ Jezeél (jizrecél), görögül: Ieszraél, hellénizált formája: Eszdrelón. Jelentése: „Isten vet”. Egy-egy város neve Júda hegyvidékén és Isszakár törzsi területén, illetve egy háromszög formájú sík, termékeny terület Bét-seán és a Kármel-hegy között. Az isszakári Jezeél városát Aháb építette ki második fővárosul, ahol palotája is volt. Ezért menekül ide a sebesült Jórám király a rámót-gileádi csata után (2Királyok 8,29). Jezeél síksága számos csata színhelye, mivel alkalmas hely volt harci szekerek felvonulására (Józsue 17,16; Bírák 6,33; 7,12; 1Sámuel 29,1.11).

⁸ Jeremiás 17,1: „Júda vétke föl van írva vasból készült íróvesszővel, rá van vésve gyémánthegygel mellük („szív”) táblájára és oltáraik szarvára.”

⁹ Izaiás 33,18: „Torkod („szív”) emlékezik még a réműletre: Hol van az összeíró? Hol van, aki méricskél? Hol van, aki összeírta a tornyokat?”

¹⁰ Zsoltár 19,15: „Hadd legyen kedves előtted torkom („szív”) beszéde, és szívem elmélkedése mindenkor. Uram, én segítöm, én üdvözítöm!”

¹¹ Zsoltár 49,4: „Bölcsességet mond torkom („szív”), okosságot a szívem elmélkedése.”

¹² Jób 8,10: „s ők megtanítanak és megmondják neked, és torkuk („szív”) mélyéből merítik mondásaikat”

¹³ Prédikátor 5,1: „Ne légy száddal elhamarkodott, és ne siessen torkoddal, hogy kimondd Isten színe előtt a szót, mert Isten a mennyben van, te pedig a földön; ezért kevésbeszédű légy!”

¹⁴ Ózeás 7,14: „Ahelyett, hogy torkukból („szív”) kiáltanának hozzám, csak jajgatnak fekvőhelyükön, keseregnek a gabona és a must hiánya miatt, elfordulnak tőlem.”

(Jeremiás 11,20¹⁵; 17,10¹⁶; Zsoltár 7,10¹⁷; 73,21¹⁸). Valószínűleg, hogy gyakrabban pusztán azt az általános fogalmat jelenti, hogy „a test belső részei”, és ebből az értelmezésből ered a használata a „jám/mim” (tenger/ek), és „há-sámájim” (levegő vagy űr) szavakkal összekapcsolva annak kifejezésére, hogy „(messze) kint a tengeren”, és „(magasan) fent a levegőben (űrben)” (Exodus 15,8¹⁹; Ezékiel 27,4.25–27²⁰; 28,2,8²¹; Zsoltár 46,3²²; Példabeszédek 23,34²³).

3. A lév és léváv nem szorosan vett anatómiai jelentései a Bibliában

A Bibliában a test belső része az ember belső életének, érzéseinek és gondolatainak a székhelye is. Az erőteljes érzelmeket úgy kell érteni, mint a beleknek (meájim) felkavarását, illetve mintegy felfűtését (Jeremiás 4,18-19²⁴; Siralmak 1,20²⁵), valamint a magát a szívet (Jeremiás 48,36²⁶; Zsoltárok 39,4²⁷). Az öröm nem csak a szív funkciója (Példabeszédek 23,15²⁸), hanem a veséké is (Példabeszédek 23,16²⁹; Jeremiás 12,2b³⁰), mely szintén bizonyos folyamatokat indít el az emberben³¹. Mindazonáltal elsősorban a „lév/áv” van kapcsolatban a belső életre való utalásokkal, mind érzelmi, mind - és ez különleges

¹⁵ Jeremiás 11,20: „Ó, Seregek URa, igaz bíró, vesék és szívek vizsgálója! Hadd lássam, hogy állsz bosszút rajtuk, mert eléd tártam ügyemet!”

¹⁶ Jeremiás 17,10: „Én, az ÚR vagyok a szívek vizsgálója, a vesék megítélője, mindenkivel úgy bánok, ahogyan élete és tetteinek a gyümölcse szerint megérdemli.”

¹⁷ Zsoltár 7,10: „Vess véget a bűnösök gázságának, és bátorítsd az igazat, szívek és vesék vizsgálója, igazságos Isten!”

¹⁸ Zsoltár 73,21: „Ha keseregne a szívem, és vesém sajogna.”

¹⁹ Exodus 15,8: „Haragod szelétől tornyosult a víz, gátként megálltak a futó habok. Megmerevedett a mélység a tenger szívében.”

²⁰ Ezékiel 27,4: „A tenger szívében terül el birodalmad, tökéletesen szépnek építettek.”

Ezékiel 27,25-27: „(25) Tarsis-hajók szállították áruidat. Meggazdagodtál, tekintélyre tettél szert a tenger szívében. (26) Nagy vizekre vittek evezőseid, de összetört a keleti szél a tenger szívében. (27) Kincseid és piaci áruid, hajósaidd és matrózaid, azok, akik javították sérülésedet, akik áruiddal kereskedtek és összeomlásod idején.”

²¹ Ezékiel 28,2: „Emberfia! Szólj Tírusz fejedelméhez: Ezt mondja az én Uram, az ÚR: Felfuvalkoddál, és ezt mondtad: Isten vagyok én, Isten lakóhelyén lakom, a tenger szívében! Pedig csak ember vagy, nem Isten, csak te tartod magad olyan okosnak, mint amilyen Isten.”

Ezékiel 28,8: „Sírba taszítanak, meghalsz halálra sebzetten a tenger szívében.”

²² Zsoltár 46,3: „Azért nem félünk, ha megindul is a föld, és hegyek omlanak a tenger szívébe.”

²³ Példabeszédek 23,34: „És olyan leszel, mint aki tenger szívében fekszik, vagy mint aki az árbockosárban fekszik.”

²⁴ Jeremiás 4,18-19: „(18) A te utjaid és tetteid okozták ezt. A te gonoszságod miatt történik ez. Bizony, keserves, a szívedig ér. (19) Ó, hogy gyöttrődik egész bensőm, elszorul a szívem! Háborog a szívem, nem hallgathatok, mert lelkemben hallom már a kürtszót, a harci riadót!”

²⁵ Siralmak 1,20: „Nézd, Uram, milyen nyomorult vagyok, belsőm háborog, vergődik bennem a szívem, mert nagyon engedetlen voltam. Ott kint a fegyver öli gyermekeimet, otthon a halál.”

²⁶ Jeremiás 48,36: „Ezért sír a szívem Móábért, mint a fuvola; sír a szívem Kír-Heresz lakóiért, mint a fuvola. Mert elveszett mindene, amit szerzett.”

²⁷ Zsoltár 39,4: „Szívem fölhevült bennem, míg sóhajtoztam, lánggra lobbantam, nyelvemmel beszélni kezdtem.”

²⁸ Példabeszédek 23,15: „Fiam, ha bölcs a szíved, örül az én szívem is.”

²⁹ Példabeszédek 23,16: „Vigad a vesém, ha ajkad őszintén szól.”

³⁰ Jeremiás 12,2: „Elültetted őket, gyökeret is vertek, fejlődnek, gyümölcsöt is hoznak. Közel vagy a szájukhoz, de a veséjüktől távol.”

³¹ Nem könnyű a fordítók dolga. Az Énekek Éneke 5,4 pl. „végbeleim megmozdultak iránta”, szerelmes verssort, általában a szebb „a szívem vágyódott utána” formulával szokták lefordítani, pl.: Énekek Éneke 5,4: „Szerelmesem benyújtotta kezét a résen, és szívem felindult iránta.”

vonatkozása - intellektuális téren. Ezért is van az, hogy amikor a „lév/áv” önmagában kerül említésre, gyakran nehéz eldönteni, hogy a háttérben lévő fizikai elképzelés ténylegesen a szívet jelenti-e, vagy általában a test belső részeit. A Biblia soha nem említi a „lév/áv”-ról semmi olyat, ami szó szerinti fizikai jelentést hordozna, mint amilyen pl. a szívdobogás. Soha nem említi semmilyen konkrét fájdalmát vagy betegségét sem. Az, hogy valakinek a „szíve” beteg, annyit jelent pl., hogy gyászol. Az, hogy Izrael „szíve” elzáródott, azt jelenti, hogy vallásilag makacs és konok³². Az pedig, hogy eltávolítani Izrael „szívének” akadályait, annyit jelent, hogy vallásilag helyes útra térni. Ugyanígy, ha egy ember mond valamit „az ő szívében”, azt jelenti, hogy önmagának mondja, vagy gondolja. Az, hogy az „ő szívében bölcs”, annyit jelent, hogy intelligens és ügyes. Akinek nincs „szíve”, az ostoba.

Végezetül, egyrészt a „léváv” szó illusztrálja a héber nyelvnek azt a sajátosságát, hogy nincs terminus technicus az elme (vagy „lélek”), és a test világos megkülönböztetésére. Így pl., amikor a Zsoltár 104,15³³ azt mondja, hogy a kenyér megerősíti az ember „léváv”-ját, a bor pedig megvidámítja az ember „léváv”-ját. Az, hogy a kenyér megerősíti az ember „léváv”-ját, magának a testnek a megerősítését jelenti. Az, hogy a bor megvidámítja az ember „léváv”-ját, az az ember „szellemét” jelenti. Mindazonáltal „lév” és „léváv” szavak lehetővé teszik, hogy a nyelv megkülönböztesse a kettőt. Az első esetben a „bászár”-ral való párba állítással, a másodikban a „seér”-rel. Mindkét szó jelentése „test” (szó szerint „hús”; Zsoltár 73,26³⁴; 84,3³⁵; Prédikátor 2,3; 11,10³⁶).

II. A szív a Talmudban és az Aggádában

A korai zsidó irodalom tudósai, bölcsei, rabbijai magukévá tették azt a bibliai felfogást, hogy a szív az érzelmek székhelye, és ezt az emberi cselekvés és gondolat minden vonulatára alkalmazták. Kérdés, hogy ismerték-e a vérkeringést, és azt, hogy ebben a szív milyen szerepet játszik, de állították, hogy „a test minden szerve a szívtől függ” (Jeruzsálemi Talmud, Terumót 8,10, 46b). Azon betegségeknek a listáján, melyek egy állatot „tréfá”-vá³⁷ tesznek - olyan elváltozásokkal, melyekből nem tudnak kigyógyulni – azon ott van a szív perforációja is (Chullin 3,1).

Mégis, a szívre vonatkozó legtöbb utalás a talmudi irodalomban az etika világához tartozik. Amikor megkérték Johánán ben Zakkájnak mind az öt tanítványát, hogy fejtsék ki véleményüket „a jó útról, amihez az embernek ragaszkodnia kell, és az ördögi útról, amit kerülnie kell”, Johánán ben Zakkáj az

³² Korábban, régebbi fordításokban hibásan „körülmetéletlen”-nek fordították le.

³³ Zsoltár 104,15: „és bort, ami felvidítja az ember szívét, és ragyogóbbá teszi arcát az olajnál, a kenyér pedig erősíti az ember szívét”

³⁴ Zsoltár 73,26: „Ha elenyészik is testem és szívem, szívemnek kösziklája és örökségem te maradsz, Istenem, örökké!”

³⁵ Zsoltár 84,3: „Sóvárog, sőt eleped a lelkem az ÚR udvarai után. Szívem és testem ujjongva kiált az élő Istenhez.”

³⁶ Prédikátor 2,3: „Azt gondoltam magamban: elvonom a bort testemtől, a szívemet pedig a bölcsességre adom. Elkerülöm a balgaságot, amíg csak meg nem látom, jó-e így tenni az emberek fiainak a nap alatt, ameddig életüknek kevés napja tart.”

Prédikátor 11,10: „Úzd el a bűbánatot szívedből és tartsd távol a bajt testedtől, hisz az ifjúkor és az élvezet is csak hiúság!”

³⁷ tréfá: szétszaggatott, ti. valamely vad által szétszaggatott állat, melyet Exodus 22.,30 szerint nem szabad megenni; minden a zsidó étkezési törvény értelmében tilos eledel, ellentétben a kóser, azaz e törvénynek megfelelő, megengedett ételhez.

egyik tanítványának, Rabbi Eleázár ben Árách-nak³⁸ „a jó szívről” és egy „ördögi szívről” adott válaszait helyeselte, mivel „a többiek minden válaszát magában foglalja az övé” (Ávót 2,9). A szív az összes érzelmek székhelye, a jóké és a rosszaké is. A Deuteronomium 6,5-ben, a „szeresd Uradat, Istenedet teljes szivedből” versben, a „léváv” formulát találjuk. A Talmud hangsúlyozza, hogy a rosszra való hajlamot is lehet Isten szolgálatába állítani: „mindkét hajlamoddal” (a rosszal és a jóval; Beráchót 54a).³⁹

Az imádságra, mint a „szív szolgálatára” történik utalás (Jeruzsálemi Talmud, Beráchót 4:1, 7a). A kávváná (szándék, irány) szó teljesebb és verbális formájában, mint a „szív irányultsága” szerepel. Így aki az olvasás során mire a Semá imához, Izrael hitvallásához érkezik, amikor ezt a szakaszt a liturgia részeként kell olvasni: „ha erre irányította szívét, teljesítette (ezt a kötelességet)” (Beráchót 2,1). Az „etrog”-ot⁴⁰, melyet a tökéletesség gyümölcének tartanak, alakja miatt a szívhez hasonlítják (Leviticus Rabba 30,14). A hipokritát úgy jellemzik, mint „aki egy valaki a szájában, és más a szívében” (Bává Mecjá 49a). A Prédikátor könyvének 1,16: „tanácskoztam a szívemmel” szöveghez kapcsolódó midrási kommentár a szívnek (Ecclesiastes Rabba 1,16) több mint 60 érzését sorolja fel: „a szív lát, hall, beszél, elesik, feláll, örvend, sír, vigasztal, bánkódik, lehet arrogáns, lehet megtört, etc.” és minden tulajdonságot a Szentírás megfelelő versével illusztrálja.

Irodalom

BARABÁS K.: Az orvoslás története. Budapest, 2005.

Bibliai Lexikon. szerk. HAAG, H. Budapest, 1989.

DUIN,N.-SUTCLIFFE,J. :Az orvoslás története : Az ősidőktől 2020-ig.Budapest, 1993.

GINSBERG, H. L.: in: VT, supplement, 16. 1967, 80.

GINSBERG, H. L.: Heart. Encyclopaedia Judaica.CD-ROM.

Keresztyén Bibliai Lexikon I-II. szerk. BARTHA T. Budapest, 1993.

RABINOWITZ, L.I.: Heart. Encyclopaedia Judaica.CD-ROM.

SATTLER Jenő: Arisztotelész műveinek orvostörténeti vonatkozásai. Orvostörténeti Közlemények, 62—63. 1971. 81—95.

³⁸ Eleázár ben Árách (iu. az I.sz. második felében) tannaita.

³⁹ A gyakran idézett állítás, miszerint „a Mindig Könyörületes (csak) a szívet kéri” nem található meg így a Talmudban, de Rási állítja (Szánhedrin 106b) egy hasonló tartalmú állítás alapján.

⁴⁰ etrog (rég magyar szóval citrusalma, izraeli déligyümölcs) — kellemes illata és haszna is van: a gyümölcsökért adnak hálát vele Istennek az őszi betakarítás alkalmából; Sátoros ünnep alkalmával a lúláv: a szukkót(sátor) jellemző, meghatározó kelléke a sátoron kívül a négy különböző növényből készült ünnepi csokor, a lúláv. A négy növény a következő: etrog – ez nem kerül a csokorba, hanem a bal kézben külön tartják; pálmalevél – a tulajdonképpeni lúláv, amiről a csokor a nevét kapta; mirtuszág – hadász; fűzfagally – árává.